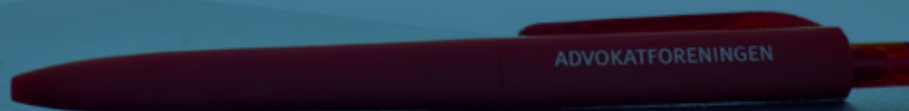

ADVOKATFORENINGEN

Praktisk veiledning for advokater
og advokatfirmaer om næringsliv
og menneskerettigheter

PRAKTISK VEILEDNING FOR ADVOKATER OG ADVOKATFIRMAER OM NÆRINGS LIV OG MENNESKERETTIGHETER*

1. *Firmaet bør gjøre veiledningen utarbeidet av Advokatforeningen enkelt tilgjengelig for alle firmaets advokater og øvrige ansatte. Det bør også gjennomføres opplæring i FNs veiledende prinsipper og Advokatforeningens veiledning.*
2. *Firmaet må utarbeide en menneskerettighetspolicy som er forankret på høyeste nivå, d.v.s. i selskapsmøtet/partnermøtet. Det bør utpekes en partner som er ansvarlig for gjennomføring av policyen, eventuelt at ansvaret for gjennomføringen legges inn i eksisterende styringsstruktur (f.eks. etisk utvalg). Det må arbeides aktivt med intern kommunikasjon og opplæring slik at alle i firmaet, og særlig de som jobber med klienter og oppdrag innen risiko-områder, er godt kjent med policyen og relevante retningslinjer og prosedyrer.*

Firmaets menneskerettighetspolicy bør inneholde følgende elementer:

- ▶ En uttrykkelig erklæring om at firmaet og advokatene som arbeider i firmaet vil respektere menneskerettighetene innenfor rammen av rollen som advokat, herunder grunnleggende advokatetiske regler og prinsipper
- ▶ En beskrivelse av hvem som er ansvarlig for gjennomføring av policyen og de interne prosesser som er etablert for å sikre etterlevelse og å ta opp spørsmål knyttet til gjennomføringen
- ▶ Firmaets forventninger til advokater og ansatte når det gjelder respekt for menneskerettighetene
- ▶ Firmaets forventninger til sine forretningsforbindelser, herunder til firmaets klienter i forbindelse med de oppdragene firmaet påtar seg

Advokatforeningen har laget en modellpolicy som kan brukes som utgangspunkt for arbeidet med å utvikle en policy tilpasset det enkelte firmaet. Modellpolicyen må derfor bygges ut med beskrivelser av ansvar, intern organisering m.v. tilpasset det enkelte firma.

Policyen må være offentlig tilgjengelig.

Det er viktig at arbeidet med policyen forankres godt internt, slik at innholdet er forstått og har støtte når policyen offentliggjøres. Arbeidet med policyen kan være en mulighet til å etablere dialog på tvers av fag- og markedsgrupper, slik at advokatene kan dele erfaringer og diskutere seg imellom hvordan man best kan bidra til at menneskerettighetskrenkelses unngås eller avdempes.

* Vi bruker her begrepet «menneskerettighets-krenkelses». Næringslivet er imidlertid ikke rettslig forpliktet av internasjonale konvensjoner om menneskerettigheter. Det er det bare stater som er. Næringslivet kan derfor ikke bryte menneskerettighetene i rettslig forstand. FNs veiledende prinsipper bruker begrepet «adverse human rights impacts», som understreker at forskjellen mellom næringslivets og statenes roller og rettslige ansvar. Det er viktig å ha denne forskjellen i mente når man ser på næringslivets ansvar for å respektere menneskerettighetene.

PRAKTISK VEILEDNING FOR ADVOKATER OG ADVOKATFIRMAER OM NÆRINGSLIV OG MENNESKERETTIGHETER

Policyen bør dessuten baseres på en realistisk og konkret vurdering av hvordan og i hvilke situasjoner firmaets virksomhet kan ha innvirkning på menneskerettighetene. Det kan være nyttig å innhente innspill utenfra, herunder fra klientseminarer, møter med bransjeorganisasjoner og/eller møter med organisasjoner m.v. som kan gi informasjon om markeder, bransjer og land hvor firmaet ofte er involvert.

- 3. Firmaet bør gjennomføre aktsomhetsvurderinger basert på FNs veiledende prinsipper og Advokatforeningens veiledning. Det sentrale elementet i aktsomhetsvurderingen er en analyse av risikoene for at firmaet skal forårsake, medvirke til eller blir direkte forbundet med menneskerettighetskrenkelser. Risikovurderingen skal tilpasses firmaets størrelse og virksomhet, og de typiske situasjonene hvor firmaet risikerer å bli direkte knyttet til krenkelser i det klientrettede arbeidet.*

Advokater og advokatfirmaer skal *ikke* gjennomføre generelle aktsomhetsvurderinger (human rights due diligence) på sine klienter. Videre er det en rekke oppdrag hvor det ofte ikke er relevant å bruke FNs veiledende prinsipper. Dette gjelder typisk prosessoppdrag og henvendelser fra klienter som ønsker å avklare sin rettsstilling. Dersom slike oppdrag involverer mulige krenkelser av menneskerettigheter må advokaten på vanlig måte vurdere om han eller hun ønsker å påta seg oppdraget, men FNs veiledende prinsipper er normalt ikke til hinder for å bistå.

Advokater og advokatfirmaer har til enhver tid et stort antall klienter. Klient- og oppdragsporteføljen vil dessuten variere over tid. Aktsomhets- og risikovurderingene må derfor i første omgang gjøres på et overordnet nivå. Slike overordnede aktsomhetsvurderinger bør gjentas med jevne mellomrom, slik at de kan dra nytte av erfaringer, endringer i klient- og oppdragsmengde og endringer i markedet for firmaets tjenester øvrig.

Arbeidet med firmaets overordnede aktsomhetsvurdering har begynt allerede med utarbeidelsen av firmaets policy, se pkt. 2 ovenfor. Det dreier seg om å få en god forståelse av risikoen for at firmaet kan bli involvert i menneskerettighetskrenkelser. Dette vil bero på firmaets forretningsmessige profil. En transaksjonsvirksomhet vil oftere kunne bli knyttet til menneskerettighetskrenkelser enn en prosedyrepraksis. Videre vil en internasjonalt rettet praksis oftere kunne bli knyttet til menneskerettighetskrenkelser enn en lokal advokatvirksomhet. Bistår man klienter som er involvert i jurisdiksjoner med svakt styresett, vil også risikoen være høyere. Dessuten kan det skaffes informasjon om hvorvidt noen bransjer og klienter oftere er involvert i menneskerettighetskrenkelser enn andre.

I første omgang er det tale om å skaffe seg en god forståelse av det generelle risikobildet som firmaet står overfor. Dette bør baseres både på innspill fra interne ressurser, egne undersøkelser og innspill utenfra.

Overordnet vurdering av risikoen for å bli knyttet til menneskerettighetsbrudd

Firmaet må forstå hvilke risikoer som er de mest fremtredende risikoene (på engelsk «the most salient risks») i den virksomheten man driver. Dette gjøres ut fra tre kriterier:

- ▶ Alvorligheten av mulige krenkelser
- ▶ Omfanget av mulige krenkelser
- ▶ Om skadene kan gjenoprettes

Det finnes mye tilgjengelig informasjon om risikoen for menneskerettighetsbrudd i konkrete jurisdiksjoner og landområder, bransjer og selskaper. I advokatfirmaet bør det gjøres en kartlegging av hvilke klienter og bransjer firmaet ofte og/eller typisk bistår, og gjøres en analyse av risikoen for å bli involvert i menneskerettighetsbrudd basert på tilgjengelig informasjon og kunnskap. Den kunnskapen firmaet på denne måten bygger opp – og vedlikeholder – vil gi grunnlag for en prioritering av arbeidet, men også bl.a.:

- ▶ Mer verdifull rådgivning til klientene
- ▶ Intern opplæring og økt interesse for menneskerettighetsspørsmål blant firmaets advokater
- ▶ Intern beredskap for vurdering av oppdrag slik at firmaet har kontroll på risikoene og at omdømmet kan unngås

Advokatfirmaet bør være oppmerksomt på at det også selv er arbeidsgiver og innkjøper av tjenester og varer. Firmaet bør gjøre leverandører oppmerksomme på sine forventninger når det gjelder etterlevelse av FN's veiledende prinsipper og i visse tilfeller kan det være relevant å vurdere risiko i egen virksomhet, f.eks. overfor visse leverandører.

Advokatfirmaets overordnede aktsomhetsvurderinger vil danne grunnlag for interne rutiner og prosedyrer i forbindelse med inntak av nye klienter og oppdrag, samt oppfølgingen av oppdragene, se pkt. 4 – 5 nedenfor. Det er særlig i forbindelse med advokatens arbeid med konkrete oppdrag at det kan være forventninger om at han eller hun bidrar til å avverge eller avdempe menneskerettighetsbrudd, se pkt. 6 – 7 nedenfor.

- 4. Aktsomhetsvurderingene skal danne grunnlag for interne rutiner og prosedyrer i forbindelse med inntak av nye klienter og oppdrag, samt oppfølgingen av oppdragene. Rutinene bør samordnes med firmaets øvrige rutiner knyttet til risiko for hvitvasking, korrupsjon m.v., og bør oppdateres med jevne mellomrom.*

PRAKTISK VEILEDNING FOR ADVOKATER OG ADVOKATFIRMAER OM NÆRINGSLIV OG MENNESKERETTIGHETER

Advokatfirmaet bør etablere rutiner som sikrer at det ved inntak av nye klienter og oppdrag gjøres en vurdering av risikoen for å bli knyttet til menneskerettighetskrenkelser. Denne vurderingen bør integreres i andre rutiner for å unngå unødig byråkrati og dobbeltbehandling. For eksempel vil undersøkelser som er påkrevd som følge av hvitvaskingsregelverk, typisk identitetskontroll, også være relevante som utgangspunkt for en vurdering av risiko for å bli forbundet med menneskerettighetskrenkelser.

Rutiner er imidlertid ikke alltid nok. Den enkelte advokat må også ha en basiskunnskap om mulige risikoer og hvilke ”røde flagg” som bør medføre at det gjøres grundigere undersøkelser.

En enkel rutine vil være at saker hvor det kan reises spørsmål om firmaet vil kunne bli knyttet til menneskerettighetskrenkelser må forelegges og diskuteres i firmaets etiske komité før oppdraget aksepteres, og at den etiske komité kan veilede om hvordan risikoen bør håndteres vis-à-vis klienten. Hvem som har myndighet til å akseptere eller avslå et oppdrag varierer fra firma til firma.

- 5. Ved inntak av nye klienter og oppdrag bør firmaet – der det er relevant når man tar hensyn til advokatrollen og grunnleggende advokatetiske regler og prinsipper – identifisere risikoene for at firmaet vil medvirke til krenkelser eller om man vil bli direkte forbundet med mulige krenkelser, dersom firmaet påtar seg oppdraget. Vurderingene kan baseres på klientens opplysninger eller egne vurderinger og antakelser m.v. På dette grunnlaget bør firmaet gjøre en vurdering av om man skal påta seg oppdraget eller avstå. I oppdragsbekreftelsen bør det refereres til firmaets menneskerettighetspolicy og formuleres forventninger til klienten og kriterier for å avslutte oppdraget.*

Når advokatfirmaet tar inn nye klienter eller oppdrag bør det gjennomføres en aktsomhetsvurdering (”human rights due dilligence”). I mange tilfeller – kanskje de aller fleste – vil en helt innledende screening tilsi at man går videre på vanlig måte uten at det er behov for en grundigere vurdering. Dette kan være fordi grunnleggende advokatetiske regler tilsier at klienten uansett bør få bistand, eller at det ikke er indikasjoner på at oppdraget vil innebære at firmaet medvirker til eller blir knyttet til menneskerettighetsbrudd.

Dersom det er ”røde flagg” som tilsier at det bør gjøres en grundigere vurdering, bør firmaet innhente så mye informasjon som mulig. Søket etter informasjon kan nå gjøres mer spisset siden oppdraget er spesifisert. Utforming av eksterne søk begrenses imidlertid av taushetsplikten som innebærer at klientforhold og oppdrag ikke kan røpes for utenforstående. Likevel vil det være en stor mengde informasjon tilgjengelig fra åpne kilder. Det vil også i en del tilfeller være mulig å ta dette opp med klienten.

PRAKTISK VEILEDNING FOR ADVOKATER OG ADVOKATFIRMAER OM NÆRINGSLIV OG MENNESKERETTIGHETER

Det vil være opp til firmaet selv hvorledes man organiserer arbeidet med aktsomhetsvurderingene. Som nevnt kan det være hensiktsmessig å samordne dette arbeidet med annet arbeid som gjøres i forbindelser med inntak av nye klienter og oppdrag. I mange tilfeller vil det være hensiktsmessig å ha en etisk komité som har særskilt ansvar og kompetanse til å behandle også saker hvor det er spørsmål om hvordan oppdraget vil innvirke på menneskerettighetene til personer som berøres av det prosjektet firmaet er bedt om å bistå i.

Eksempel på gjennomføring av aktsomhetsvurderinger i et advokatfirma

Et advokatfirma får en forespørsel om å påta seg oppdrag for et selskap som driver innen gjødsel og jordbrukskjemikalier. Selskapet bruker fosfater i sin produksjon og planlegger nå å inngå avtaler med en ny leverandør som baserer sine leveranser på fosfat fra Vest-Sahara. Oppdraget går ut på bistand til kontraktsutforming og forhandlinger for å få kontraktene på plass.

Her er det en rekke «røde flagg»: Marokkos okkupasjon er svært omstridt og kritikken er vel kjent. Det er over mange år publisert rapporter om alvorlige menneskerettighetskrenkelser mot den saharawiske befolkningen i Vest-Sahara. Den norske regjeringen anerkjenner ikke Marokkos suverenitet over området og fraråder at norske virksomheter driver privat næringsvirksomhet der.

Advokatfirmaet bør ha rutiner og kunnskap som sikrer at man plukker opp en slik forespørsel og gjør så gode undersøkelser som mulig om hva oppdraget går ut på og dets tilknytning til mulige menneskerettighetskrenkelser. Det vil finnes svært mye informasjon i åpne kilder og dessuten organisasjoner man kan kontakte for å få generell kunnskap. Firmaet kan derfor skaffe seg et godt grunnlag for å vurdere risikoen. En slik forespørsel vil dessuten – fordi den gjelder inntreden i et åpenbart risikofyllt område – egne seg godt for en dialog med klienten om menneskerettighetssituasjonen i Vest-Sahara og hvordan selskapet forholder seg til den. Undersøkelsen kan dessuten inneholde en vurdering av klientens menneskerettighetspolicy, aktsomhetsvurderinger klienten har gjort og krav som klienten stiller til sine underleverandører.

Basert på en grundig vurdering av risikoene knyttet til det konkrete oppdraget må firmaet gjøre en vurdering av om man skal påta seg oppdraget eller avstå. Dersom vurderingen er at firmaet ved å bistå klienten enten medvirker til krenkelser eller blir direkte knyttet til alvorlige krenkelser, vil det være problematisk i forhold til FNs veiledende prinsipper å uten videre påta seg oppdraget. Dersom man påtar seg oppdraget må det legges en plan for avverging og avdemping av risikoene, se pkt. 6 nedenfor, og firmaet må være forberedt på å ta den omdømmerisiko det kan medføre å bli involvert i oppdraget.

PRAKTISK VEILEDNING FOR ADVOKATER OG ADVOKATFIRMAER OM NÆRINGSLIV OG MENNESKERETTIGHETER

Dersom advokatfirmaet ønsker å ta menneskerettighetsansvaret på alvor og ha spillerom til å håndtere risikoer og negative konsekvenser for berørte personers menneskerettigheter som oppstår underveis i oppdraget, bør det – der det er relevant – legges arbeid i å tydeliggjøre firmaets menneskerettighetspolicy før oppdraget aksepteres og starter opp. Oppdragsbekreftelse vil være sentral her. Det kan tas inn opplysninger og forbehold som muliggjør at slike spørsmål tas opp i den løpende dialogen, f.eks. i etablerte ordninger med klientoppfølgingssamtaler, og at advokatfirmaet kan trekke seg fra oppdraget f.eks. dersom klienten ikke bidrar til å avverge alvorlige og gjentakende forhold, se pkt. 7 nedenfor.

Et forslag til tekst i oppdragsbekreftelsen er vedlagt denne veiledningen.

- 6. Dersom firmaet påtar seg oppdraget bør det legges en plan for hvordan risikoen for menneskerettighetskrenkelser bør håndteres. En slik plan kan inneholde ønske om dialog med klienten, tilbud om særskilt rådgivning, tilbud om opplæring hos klienten og andre passende tiltak.*

Hva en slik plan skal gå ut på vil variere med de konkrete omstendighetene. En dialog om risikoene for menneskerettighetsbrudd kan lede til at advokatfirmaet blir bedt om å bistå med utvikling av klientens egne retningslinjer og rutiner, kontrakter med leverandører eller andre forretningspartnere og utvikling av klientens strategier for å avverge eller avdempe risikoer. Bistanden kan også gjelde undervisning og opplæring hos klienten og/eller klientens egne underleverandører. Advokater vil også være særlig godt egnet til å bistå med utvikling av klagemekanismer og håndtering av konkrete saker som måtte oppstå.

Videre kan en slik plan inneholde advokatfirmaets egne tiltak, slik som å fortsette egne undersøkelser, regelmessig intern rapportering og vurdering og at risikoen for menneskerettighetskrenkelser skal være en fast del av oppfølgingssamtaler med klienten. Dersom det er identifisert konkrete risikoer for menneskerettighetsbrudd bør disse nevnes sammen med en beskrivelse av hvordan advokatfirmaet kan bruke sin påvirkningskraft ("leverage") til å søke å avverge eller avdempe risikoene.

Planen trenger ikke være veldig omfattende, men bør inneholde konkrete punkter som gir grunnlag for måling og oppfølging, se pkt. 8 nedenfor. Ofte vil punkter i et møtereferat fra firmaets inntakskomiteé e.l. være godt egnet.

Eksempel på advokatfirmaets innledende aktsomhetsvurdering, planlegging av hvordan risikoer for menneskerettighetskrenkelser skal håndteres og vellykket dialog med klienten.

Et advokatfirma blir bedt om å bistå en klient i forbindelse med et oppkjøp. Målselskapet driver utvikling av plantasjer og er svært lønnsomt. I ett av landene hvor selskapet driver virksomhet er det stor misnøye hos lokalbefolkningen fordi selskapet har kjøpt opp store landbruksområder. Foreløpige undersøkelser viser at målselskapet kan ha brukt et stort antall stråselkaper for å omgå lokal lovgiving som skal sikre opprettholdelsen av mindre, tradisjonelle bruk. Den lokale lovgivningen er imidlertid uklar og svakt håndhevet. Etableringen av målselskapets plantasje har ført til tap av jordbruksland, vannmangel p.g.a. forurensning og bruk av brutale sikkerhetsstyrker for å hindre opprør.

Advokatfirmaet plukker opp disse problemstillingene og gjør en foreløpig aktsomhetsvurdering for å forstå risikoene bedre. Konklusjonen er at det finnes en betydelig risiko for at målselskapet har medvirket til menneskerettighetskrenkelser og at disse fortsatt kan pågå.

Firmaet tar disse problemstillingene opp med klienten. I dialogen redegjøres det for FNs veiledende prinsipper og den forretningsmessige risikoen. Videre vises det til at slike sosiale forhold stadig oftere inngår som en del av verdsettelsen av målselskapet, se f.eks. <https://www.oecd.org/finance/Investment-Governance-Integration-ESG-Factors.pdf>.

Advokatfirmaet legger en plan for hvordan risikoene skal håndteres, særlig hvilke punkter som bør tas opp i dialogen med klienten. Firmaet aksepterer oppdraget fordi klienten på bakgrunn av den innledende dialogen er enig i at oppdraget også skal omfatte at:

- ▶ en "human rights due diligence" skal supplere den finansielle due diligence,
- ▶ det legges en plan, gjerne i dialog med lokale myndigheter, for hvordan selskapet etter oppkjøpet skal bidra til å avdempes og avverge ytterligere menneskerettighetskrenkelser og
- ▶ det etableres effektive klagemekanismer for lokalbefolkningen.

Basert på dette lager advokatfirmaet en enkel plan for sin oppfølging av oppdraget:

- ▶ Allokering av relevante og kompetente ressurser
- ▶ Oppfølging av klientens plan med regelmessige intervaller
- ▶ Beredskap for å iverksette egne undersøkelser og videre dialog dersom det er nødvendig.
- ▶ Tilbakemelding til firmaet og sikring av erfaring fra oppdraget

PRAKTISK VEILEDNING FOR ADVOKATER OG ADVOKATFIRMAER OM NÆRINGSLIV OG MENNESKERETTIGHETER

- 7.** *Dersom firmaet har påtatt seg et oppdrag hvor det er risiko for alvorlige krenkelser av andres menneskerettigheter eller alvorlige krenkelser forekommer, og klienten – i strid med advokatens råd – ikke er villig til å iverksette tiltak for å avverge eller avhjelpe krenkelsene, bør firmaet vurdere om firmaet skal trekke seg fra oppdraget.*

Å trekke seg fra et oppdrag vil være en dramatisk beslutning, men er ikke en helt ukjent problemstilling for advokater, se RGA pkt. 3.1.6. Forventningen til klientene og vilkårene for at advokatfirmaet kan avslutte oppdraget bør derfor presiseres i oppdragsbekreftelsen, se pkt. 5 ovenfor.

En beslutning om å trekke seg må baseres på en sammensatt vurdering som først er aktuell etter at advokaten har forsøkt å bruke sine påvirkningsmuligheter til å avverge eller avdempne risikoene og krenkelsene likevel fortsetter. Firmaet må også trekke inn i vurderingen hvor viktig oppdraget er og om det tross alt er utsikter til en positiv utvikling over tid. Også konsekvensene av at firmaet trekker seg ut må vurderes. Det er ikke uten videre slik at menneskerettighetene blir bedre ivaretatt ved at firmaet trekker seg ut. Derfor spiller det også inn hva som kan bli situasjonen for de som berøres av klientens virksomhet dersom advokatfirmaet trekker seg ut.

At advokatfirmaet beslutter å fortsette klientforholdet sammen med sine fortsatte bestrebelser på å påvirke utviklingen positivt, kan altså være like riktig som å trekke seg ut. Om mulig bør firmaet få klientens samtykke til å forklare offentlig hvorfor man fortsetter oppdraget dersom klienten og advokatfirmaet blir utsatt for offentlig kritikk.

- 8.** *Firmaet bør måle og vurdere hvordan firmaet klarer å oppfylle forventningene om å respektere menneskerettighetene.*

Måling av et advokatfirmas innsats kan være vanskelig på grunn av at firmaet har begrenset tilgang til informasjon om oppdragene og ofte kun er engasjert i tilknytning til avgrensede problemstillinger knyttet til et prosjekt. Det er derfor ikke alltid enkelt å forstå hvilken innvirkning bistanden har på menneskerettighetene til personer som er berørt av klientens prosjekt.

Advokatfirmaet bør likevel i sitt interne arbeid sette opp noen enkle temaer for måling av om man oppnår målsettingene med menneskerettighetsarbeidet. Regelmessig rapportering, måling og vurdering av innsatsen og muligheter for forbedringer, er viktig for å dra nytte av erfaringer og utvikle firmaet i riktig retning.

Temaer for et advokatfirmas evaluering og måling av måloppnåelse

Temaer for advokatfirmaets evaluering og måling kan være:

- ▶ Klarte vi å identifisere menneskerettsrisikoene ved oppstarten av oppdraget?
- ▶ Prøvde vi å diskutere risikoene med klienten?
- ▶ Overvåket vi oppdraget med sikte på å undersøke og avklare om vår vurdering av risikoene var riktig, om klientene gjorde tiltak for å håndtere risikoene og om forholdene endret seg underveis slik at nye diskusjoner var nødvendig?
- ▶ Hva slags menneskerettskrenkelser skjedde tilknyttet dette oppdraget og hvor alvorlige var de?
- ▶ Hva gjorde vi for å søke å avverge eller avdempe risikoene?
- ▶ Hva lærte vi av dette oppdraget og hvordan er lærdommen brukt til å forbedre våre rutiner?

9. *Firmaet bør rapportere offentlig om hvordan det arbeider med menneskerettigheter, men kun på overordnet nivå. Taushetsplikten må nødvendigvis ivaretas.*

Advokatfirmaets menneskerettighetspolicy og standard oppdragsbekreftelse bør være offentlig tilgjengelige.

I firmaets årsrapporter, på hjemmesiden eller på annen måte bør det kommuniseres offentlig og med jevne mellomrom hvordan arbeid med menneskerettigheter er lagt opp i firmaet og hvilke forventninger man har til klientene og egne leverandører. Videre bør det rapporteres om firmaets pro bono-arbeid og utadrettet virksomhet for å fremme prinsippene om næringsliv og menneskerettigheter.

Det er selvfølgelig ikke forventet at advokater og advokatfirmaer rapporterer offentlig om enkeltsaker eller på en måte som kan identifisere enkeltsaker eller klienter. Det bør derfor samtidig kommuniseres at advokaten har en særlig rolle og at grunnleggende advokatetiske prinsipper ikke settes til side av FNs veiledende prinsipper.

10. *Firmaet har kun ansvar for å tilby effektive rettsmidler for å gjenopprette skader der advokaten eller firmaet selv har forårsaket eller medvirket til krenkelser. Det vil bare unntaksvis være tilfellet. Advokaten bør imidlertid vurdere å bidra til at det opprettes effektive klagemekanismer hos klienter som driver virksomhet som innebærer risiko for menneskerettskrenkelser.*

PRAKTISK VEILEDNING FOR ADVOKATER OG ADVOKATFIRMAER OM NÆRINGSLIV OG MENNESKERETTIGHETER

11. *Advokatfirmaer bør bidra aktivt til å fremme prinsippene om næringsliv og menneskerettigheter gjennom pro bono-programmer og annen utadrettet virksomhet.*

Dette er en mer avledet forventning, men likevel en viktig del av advokatenes bidrag til å fremme prinsippene om næringsliv og menneskerettigheter. På den annen side kan noen slike tiltak sees som en integrert del av advokatfirmaets egen oppfyllelse av forventningene i FNs veiledende prinsipper. Klientseminarer om FNs veiledende prinsipper og OECDs retningslinjer for ansvarlig næringsliv, særlig seminarer som er rettet mot spesielle bransjer, klientgrupper eller enkeltklienter, vil i seg selv kunne være tiltak med sikte på å avverge eller avdemppe risikoer for menneskerettighetskremler som advokatfirmaet er knyttet til gjennom en forretningsforbindelse (d.v.s. et klientforhold). Det samme gjelder nyhetsbrev og generelle vurderinger av menneskerettighetsrisikoen i ulike regioner, land og bransjer. Andre bidrag kan gjelde informasjon om utviklingen internasjonalt, herunder relevante uttalelser, bransjeinitiativer m.v. Informasjon til klienter om relevante saker fra domstoler, nasjonale OECD-kontaktpunkt og andre klageordninger er også viktig. Over tid vil dette bidra til å øke forståelsen for FNs veiledende prinsipper hos klienten og lette dialogen om disse spørsmålene.